

Austatud lugeja!

Seekordne Juridica erinumber käsitleb Eesti Juristide Liidu konverentsi „Kas Eesti kohtusüsteem vajab reformi?“ (Tallinn, 25.09.2025) teemasid, keskendudes kohtureformile, mis on juristide hulgas tekitanud tugevat vastuseisu. Liidu liikmete seas on kohtunikke ja juriste mitmest õigusvaldkonnast. Nad kõik puutuvad ühel või teisel viisil kokku kohtusüsteemiga, mistõttu on vajalik juristide laiemas ringis sisuliselt läbi arutada kohtureformi head ja halvad küljed.

Kuna möödunud aasta septembris toimunud konverentsil tekkis avatud ja sisuline arutelu kohtureformi ning kohtunikuameti tänapäeva ja tuleviku üle, on paslik need arutelud ja seisukohad talletada ka Juridica veergudel.

Elame maailmas, mis muutub kiiremini kui kunagi varem ja meie kohtusüsteem peab õiguskorra tagamiseks muutustega kaasas käima. See on vajalik, et õigusemõistmine oleks osa ühiskonnast, olles samas uuendusmeelne ja toetades ühiskonna arengut kõigis eluvaldkondades.

Me ei saa mööda vaadata tehnoloogia arengust. Tehisintellekt on tulevikus tõenäoliselt kohtujuristide abilise, võib-olla isegi kohtunik. Kuigi seda on raske ette kujutada, peame niisuguse võimalusega arvestama ja sellele juba täna mõtlema. Sestap vajab kohtusüsteem tänapäeva ühiskonna arengut arvestades kahtlemata reformimist, kuid reformile peab eelnema juristide omavaheline mõttevahetus. Just juristide, mitte ainult kohtunike arutelu, ja seda eesmärki on Eesti Juristide Liit soovinud konverentsi ja Juridica vahendusel täita.

Kohtureformi mõju on mitmetahuline. Praeguseks on eelnõu autorid oma plaane muutnud, nii et maa-kohtute, halduskohtute ja ringkonnakohtute liitmist enam ei kavandata, mida võib põhiseadust ja praegust olukorda arvestades pidada ka mõistlikuks. Kuigi kohtuvõrgu kujundamisel peab arvestama rahvastiku paiknemist ja eri piirkondade majanduslikku olukorda, tuleb Riigikogul leida siin siiski tasakaal. Sama oluline on ka julgeolekuaspekt või kohtute sümboolne tähendus avalikus ruumis. Selles mõttes pani imestama Ida-Virumaal Jõhvi kohtumaja sulgemise plaan. Kohtute lähedus on alati mõjutanud inimeste käitumist ja turvatunnet.

Kohtute reformimine ei ole odav ning tõenäoliselt ei ole võimalik leida siin ka kokkuhoidu, pigem vastupidi, sest õigusvaidlused on muutunud varasemast märksa keerulisemaks. Seda enam peab õigusemõistmine olema kõigile kättesaadav. Õiguskorra tagamine on eelkõige meie rahva kokkulepete küsimus, mida peegeldavad põhiseaduses kokkulepitud alused. Kohtukorralduse üle otsustamine on põhiseaduse kohaselt Riigikogu pädevuses, mis lubab eeldada, et kohtureform viiakse läbi kaalutletult ning arvestatakse ühiskonna praegust arengut.

Tuleb silmas pidada, et mida paremaks muutub meie materiaalõigus, seda keerulisemad küsimused tõusevad üles õiguse realiseerimisel – see on kohtumenetluse tegelikkus. Riigikohtu juhised panevad aluse õiguskorra täiustamisele ning sellega kaasneb kahtlemata parem õigusemõistmine, kuid nende arengute tulemusena muutub kohtumenetlus paratamatult mahukamaks ja detailsemaks, mis vältimatult suurendab kohtute koormust. Sellega kaasneb omakorda kohtumenetluste venimine ning vajadus võtta tööle rohkem kohtunikke ja soodustada spetsialiseerumist.

Õigusemõistmine on muutunud üha keerulisemaks ja kulukamaks. See omakorda tõstab põhjendatult küsimuse, kas oleks vaja suurendada lihtmenetluste rakendamist ning laiendada vahekohtumenetluste võimalust. Niisiis ei pruugi küsimus olla otstarbekuses, vaid selles, kas kohus peab tegelema pisiasjadega, nagu näiteks lapse varatehingute kinnitamine, menetlusabi ja riigi õigusabi määramine või eestkoste aruandluse kontrollimine.

Õigusemõistmise otstarbekuse tagamisel on võtmeteguriks digitaliseerimine ja tehisintellekti kasutamine. Juba praegu lahendatakse 80% tsiviil- ja haldusasjadest ning umbes pooled kriminaalasjadest kirjalikult, tehisintellekt saab aidata kohtupraktikat analüüsida, leida ühisosa kompromisside leidmiseks ning ka hõlbustada dokumendihaldust.

Juridica on läbi ajaloo mõjutanud õiguspoliitika kujundamist Eestis – mitte poliitilise diskussiooni kaudu, vaid juriidilist analüüsi pakkudes. Loodame, et see Juridica erinumber aitab kohtute reformi aruteluga edasi liikuda ning leida Eestile kõige sobivam viis kohtureformi elluviimiseks.

Rait Sannik